

**ОБЛІКОВО-
АНАЛІТИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНВЕСТИЦІЙ У
ВИЩУ ОСВІТУ В
КОНТЕКСТІ
ТЕОРІЇ
ЛЮДСЬКОГО
КАПІТАЛУ**

ПИСАРЧУК О.В.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і бізнес-консалтингу,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
(м. Харків)

Досліджено обліково-аналітичне забезпечення інвестицій у вищу освіту в контексті теорії людського капіталу як ключового інструмента формування довгострокової соціально-економічної віддачі освітніх витрат. Розглянуто економічну природу освітніх витрат та обґрунтовано їх трансформацію з категорії поточних витрат у форму інвестицій у людський капітал. Встановлено наявність методологічного розриву між інвестиційною сутністю вищої освіти та традиційними підходами до її фінансування й облікового відображення, що обмежує можливості вірогідної оцінки ефективності використання ресурсів у вищій освіті. Проаналізовано специфіку формування обліково-аналітичної інформації в умовах домінування витратної логіки бюджетного фінансування та обґрунтовано необхідність її переорієнтації на інвестиційно-результативну парадигму. Розкрито роль обліково-аналітичного ядра у системі інституційної взаємодії суб'єктів інвестування у вищу освіту. Визначено функціональні контури трансформації фінансових, контрактних, партнерських і грантових ресурсів у результати відтворення людського капіталу. Обґрунтовано значення аналітичних індикаторів, фінансових нормативів, формульних механізмів розподілу коштів та інформаційно-цифрових інструментів у забезпеченні орієнтованого на результат управління освітніми інвестиціями. Доведено, що недостатній рівень інтегрованості обліку й аналітики знижує обґрунтованість управлінських рішень як на рівні закладів вищої освіти, так і в системі публічного управління.

Встановлено, що вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення інвестицій у вищу освіту створює передумови для підвищення ефективності внутрішнього бюджетування, оптимізації структури освітніх витрат, посилення фінансової стійкості закладів вищої освіти та підвищення об'єктивності формульного фінансування. Наукову новизну дослідження становить концептуалізація інституційної моделі обліково-аналітичного забезпечення інвестицій у вищу освіту, орієнтованої на відтворення людського капіталу та досягнення довгострокових соціально-економічних ефектів. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання у діяльності закладів вищої освіти та органів державного управління з метою підвищення результативності фінансування й інвестування у розвиток людського капіталу.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, інвестиції у вищу освіту, теорія людського капіталу, освітні інвестиції, фінансування вищої освіти, формульне фінансування, результативність освітніх витрат, інституційна взаємодія, соціально-економічна віддача

Рис.: 1. Літ.: 16.

ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR INVESTMENTS IN HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF HUMAN CAPITAL THEORY © 2026 by PYSARCHUK Oksana is licensed under CC BY 4.0

ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR INVESTMENTS IN HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF HUMAN CAPITAL THEORY

*PYSARCHUK Oksana,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
of the Department of Accounting and Business Consulting,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
(Kharkiv)*

The accounting and analytical support of investments in higher education is examined in the context of human capital theory as a key instrument for shaping the long-term socio-economic return on educational expenditure. The economic nature of educational expenditures is considered and their transformation from the category of current expenditures into the form of investments in human capital is justified. A methodological gap has been identified between the investment nature of higher education and traditional approaches to its financing and accounting, which limits the possibilities for a reliable assessment of the effectiveness of the use of educational resources. The specifics of the formation of accounting and analytical information in the conditions of the dominance of the cost logic of budget financing are analysed, and the need for its reorientation towards an investment-effective paradigm is substantiated. The role of the accounting and analytical core in the system of the institutional interaction between higher education investors is revealed. The functional contours of the transformation of financial, contractual, partnership and grant resources into human capital reproduction results are determined. The importance of the analytical indicators, financial standards, formulaic mechanisms for the distribution of funds, and information and digital tools in ensuring results-oriented management of educational investments is substantiated. It has been proven that the insufficient level of integration of accounting and analytics reduces the validity of management decisions both at the level of higher education institutions and in the public administration system.

It has been established that improving the accounting and analytical support for the investments in higher education creates the preconditions for increasing the efficiency of internal budgeting, optimising the structure of educational expenditures, strengthening the financial stability of higher education institutions, and increasing the objectivity of formula-based funding. The scientific novelty of the study lies in the conceptualization of an institutional model for accounting and analytical support for investments in higher education, focused on the reproduction of human capital and the achievement of long-term socio-economic effects. The practical significance of the results obtained lies in the possibility of their use in the activities of higher education institutions and state authorities in order to increase the effectiveness of financing and investing in human capital development.

Key words: accounting and analytical support, investment in higher education, human capital theory, educational investment, higher education funding, formula funding, educational expenditure effectiveness, institutional interaction, socio-economic return.

Fig.: 1. Ref.: 16.

Постановка проблеми. Переорієнтація сучасної економічної системи на засади економіки знань зумовлює докорінне переосмислення ролі вищої освіти у механізмах економічного зростання та суспільного відтворення. За цих умов освітня діяльність дедалі більше розглядається не як сфера споживання суспільних благ, а як специфічна форма інвестування в людський капітал, що генерує довгострокові соціально-економічні ефекти. Водночас практика фінансового забезпечення та облікового відображення освітніх процесів у

зкладах вищої освіти зберігає витратну логіку [14, с. 41, 44], сформовану в межах бюджетно-кошторисної парадигми, що вступає у суперечність з інвестиційною природою освітніх видатків. Ключова наукова проблема полягає у глибокому методологічному розриві між економічною сутністю інвестицій у вищу освіту, як процесу нагромадження людського капіталу, та наявними підходами до їх обліку й аналізу, у яких такі витрати здебільшого інтерпретуються як поточні витрати періоду без будь-якої капіталізаційної логіки. Сучасна система бухгалтерського обліку в закладах вищої освіти (далі – ЗВО) побудована відповідно до вимог бюджетного законодавства, що зумовлює її першочергову орієнтацію на виконання вимог Бюджетного кодексу, зокрема виконання кошторисів, бюджетних процедур, вимог фінансового контролю. Облікова система спрямована на забезпечення дотримання бюджетної дисципліни, а не на оцінювання інвестиційної ефективності освітніх процесів, тим більш, створеної вартості у формі людського капіталу. Нездатність облікових систем відобразити створену вартість у формі людського капіталу призводить до систематичного викривлення фінансових результатів діяльності закладів вищої освіти (далі – ЗВО) та унеможлиблює адекватну оцінку ефективності освітніх інвестицій. Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах обмеженості бюджетних ресурсів та посилення конкуренції між секторами економіки за державне фінансування. Відсутність вірогідної аналітичної бази для оцінювання віддачі від інвестицій у вищу освіту ускладнює формування орієнтованої на результат моделі фінансування, стримує розвиток формульних механізмів розподілу бюджетних коштів та знижує обґрунтованість управлінських рішень на рівні як окремих ЗВО, так і органів публічної влади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Сучасний науковий дискурс щодо інвестування у людський капітал та ролі вищої освіти в цьому процесі характеризується міждисциплінарним характером і охоплює проблематику економічної теорії, фінансів, публічного управління та обліково-аналітичного забезпечення. У працях, присвячених теоретико-методологічним засадам людського капіталу, ґрунтовно розкривається його економічна природа, фактори формування та роль у макроекономічному зростанні. Зокрема, у дослідженнях Ю.І. Пилипенка та А.С. Швеця [5] людський капітал трактується як ключовий ресурс довгострокової конкурентоспроможності економіки, що формується під впливом системи освіти, інституційного середовища та мотиваційних чинників розвитку особистості. Аналогічний підхід простежується й у роботах Н.О. Коваль [4], де інвестування в людський капітал розглядається як системоутворювальний фактор зростання національної економіки.

Низка наукових праць присвячена саме інвестиційному виміру розвитку людського капіталу у сфері освіти. Так, у роботах Т. Вонберга, С. Дмитрука та О. Штільгойза [2] розкрито трансформацію інвестиційних процесів у людський капітал в умовах структурних зрушень економіки та цифровізації. Т.О. Дороніна та Т.Д. Побоча [3] наголошують на ролі інвестиційної політики ЗВО у забезпеченні стратегічної конкурентоспроможності освітніх інституцій

та регіональних ринків праці. Водночас у працях І.А. Рядинської [8], К.В. Сіренка й М.В. Мазура [9] обґрунтовано вплив освітніх інвестицій на динаміку економічного зростання та запропоновано підходи до статистичного аналізу інвестицій у людський капітал на макрорівні.

Окремий науковий напрям формують дослідження бюджетного фінансування вищої освіти в умовах сталого та людського розвитку. У роботах М. Кічурчак [13] обґрунтовано залежність обсягів бюджетної підтримки вищої освіти від соціально-економічних детермінант розвитку європейських країн, а також можливості адаптації цього досвіду в українських реаліях. Міжнародні аналітичні звіти, зокрема дослідження OECD [15] та Federal Reserve Bank of New York [16], підтверджують довгострокову макроекономічну віддачу від державних інвестицій у вищу освіту, проте водночас фіксують зростання фіскальних ризиків, пов'язаних із неефективністю механізмів фінансового та аналітичного супроводу таких інвестицій.

Проблематика безпосередньо облікового відображення інвестицій у людський капітал та побудови обліково-аналітичних систем висвітлена значно вужче. У праці В.В. Покин'ячереда [6] обґрунтовано принципову невідповідність традиційних бухгалтерських підходів природі інвестицій у людський капітал, які у фінансовому обліку не підлягають капіталізації та залишаються в межах витрат звітного періоду. Значний внесок у розвиток методології обліково-аналітичного забезпечення здійснено в роботі П.О. Куцика та Л.М. Пилипенка [7], де специфіка інвестицій саме у вищу освіту розглядається опосередковано.

Таким чином, критичний аналіз наукових публікацій дає підстави стверджувати, що в сучасних дослідженнях більше уваги приділено розкриттю теоретичних засад людського капіталу та макроекономічним аспектам інвестування в освіту, а також окремим фінансовим механізмам бюджетного забезпечення вищої освіти. Проте обліково-аналітичний вимір інвестицій у вищу освіту залишається фрагментарно опрацьованим. Поза увагою більшості дослідників залишаються питання трансформації освітніх витрат у форму інвестицій у людський капітал у межах облікових систем, проблеми міжчасового розподілу інвестиційних витрат, методологія аналітичного оцінювання довгострокової віддачі від освітніх інвестицій, а також інституційні механізми інтеграції обліку й аналітики в систему публічного управління фінансуванням вищої освіти. Саме ці невирішені аспекти загальної наукової проблеми зумовлюють необхідність подальших досліджень, спрямованих на формування цілісної концепції обліково-аналітичного забезпечення інвестицій у вищу освіту в контексті теорії людського капіталу, що й визначає логіку та наукову спрямованість даної статті.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних і методологічних засад формування обліково-аналітичного забезпечення інвестицій у вищу освіту в контексті теорії людського капіталу та розроблення концептуальних підходів до його формування як інструменту орієнтованого на результат управління освітніми інвестиціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження обліково-

аналітичного забезпечення інвестицій у вищу освіту потребує насамперед з'ясування економічної природи освітніх витрат та особливостей їх трансформації в інвестиції у людський капітал у межах сучасної фінансово-економічної парадигми. У цьому контексті вища освіта розглядається не лише як сфера надання суспільно значущих послуг, а як складна відтворювальна система, у якій поєднуються фінансові, інституційні, соціальні та інтелектуальні компоненти формування довгострокової економічної віддачі. З позицій теорії людського капіталу освітні витрати набувають інвестиційного змісту лише за умови їх цілеспрямованого накопичення, міжчасового розподілу та подальшої реалізації у вигляді приросту продуктивності праці, конкурентоспроможності фахівців і макроекономічного зростання. У практиці функціонування ЗВО домінують традиційні підходи до облікового відображення витрат, зорієнтовані переважно на фіксацію ресурсного споживання [13, с. 282], що зумовлює обмеженість аналітичного виміру освітніх інвестицій.

Обліково-аналітичне забезпечення інвестицій у вищу освіту доцільно розглядати як систему методів, інструментів і інформаційних потоків, що забезпечують формування, узагальнення та інтерпретацію даних про фінансові ресурси, результати освітньої діяльності та їхній вплив на процеси відтворення людського капіталу. На відміну від вузького прикладного підходу, у якому аналітика зводиться до окремих розрахунків, у даному дослідженні вона трактується у методологічному вимірі, як аналітична основа прийняття стратегічних рішень у сфері інвестування в освіту. Такий підхід дозволяє ідентифікувати ключові аналітичні контури, у межах яких здійснюється оцінювання ефективності інвестицій у вищу освіту, зокрема: фінансово-ресурсний, результативний та інституційно-аналітичний. Кожен із зазначених контурів формує специфічний набір аналітичних показників та інтерпретацій, що у сукупності забезпечують комплексне бачення впливу освітніх інвестицій на якість людського капіталу та макроекономічну динаміку.

Фінансово-ресурсний контур обліково-аналітичного забезпечення охоплює аналіз структури інвестицій у вищу освіту, співвідношення бюджетних і позабюджетних джерел фінансування, а також оцінювання спрямованості фінансових потоків на розвиток освітньої інфраструктури, науково-дослідної діяльності та цифрових освітніх технологій. У цьому контурі аналітика зосереджується не лише на обсягах фінансування, але й на їх функціональному призначенні та потенціалі формування довгострокових ефектів.

Результативний контур пов'язаний з інтерпретацією впливу освітніх інвестицій на якісні характеристики людського капіталу, зокрема рівень сформованих компетентностей, адаптивність випускників до змін на ринку праці, інноваційну активність та соціальну мобільність. У межах цього контуру обліково-аналітичне забезпечення виступає інструментом узагальнення показників результативності освіти, які відображають віддачу інвестицій у довгостроковій перспективі.

Інституційно-аналітичний контур спрямований на оцінювання здатності

освітньої системи трансформувати фінансові ресурси у стійкі соціально-економічні результати. Він охоплює аналіз механізмів формульного фінансування, участі закладів вищої освіти у грантових програмах, рівня автономії університетів та ефективності управлінських рішень у сфері інвестицій у людський капітал. Узагальнення результатів аналізу в межах зазначених аналітичних контурів дозволяє розглядати інвестиції у вищу освіту як системоутворювальний фактор макроекономічної динаміки, вплив якого реалізується не безпосередньо, а через ланцюг опосередкованих ефектів. Саме обліково-аналітичне забезпечення забезпечує зв'язок між фінансовими рішеннями у сфері освіти та їхніми макроекономічними наслідками, формуючи інформаційну основу для оцінювання ефективності таких рішень у контексті глобальних загроз.

Альтернативні підходи до обліку людського капіталу, що епізодично з'являються у науковій літературі, пропонують включення оцінювальної вартості людського капіталу до складу нематеріальних активів організації [7, с. 207] або відображення його у складі меморіальних позицій звітності. Проте практична реалізація цих пропозицій натрапляє на труднощі методологічного характеру, пов'язаними з необхідністю розробки універсальних методик оцінювання вартості людського капіталу [1, с. 123], здатних забезпечити достатній рівень вірогідності та порівнянності показників між різними закладами освіти та в часовому розрізі. Множинність факторів, що впливають на формування та реалізацію людського капіталу, варіативність індивідуальних траєкторій професійного розвитку випускників, складність ізолювання ефекту формальної освіти від впливу неформального навчання та професійного досвіду роблять будь-які спроби точної кількісної оцінки людського капіталу вкрай проблематичними. Система калькулювання собівартості освітніх послуг у вітчизняних ЗВО історично формувалася в умовах централізованого планового управління економікою, коли основним завданням калькулювання було обґрунтування потреби у бюджетних асигнуваннях на основі технічно обумовлених норм та нормативів ресурсоспоживання. Трансформація парадигми від фінансування до інвестування вимагає принципово іншого підходу до структурування витрат, здатного відокремити інвестиційну частину [2, с. 9], що створює довгостроковий ефект у формі людського капіталу, від поточних витрат на забезпечення функціонування освітньої інфраструктури. Така дихотомія особливо важлива в контексті оцінки ефективності використання державних коштів, оскільки інвестиційні витрати мають оцінюватися за критеріями довгострокової віддачі, тоді як поточні видатки підлягають аналізу з позицій економності та продуктивності використання ресурсів.

Проблематичним аспектом калькулювання інвестиційних витрат є розмежування прямих витрат, безпосередньо пов'язаних із навчальним процесом та формуванням компетентностей здобувачів, і накладних витрат на утримання адміністративно-управлінського апарату, допоміжних служб та загальноуніверситетської інфраструктури [11, с. 155]. Традиційні методи розподілу непрямих витрат, що базуються на використанні простих

пропорційних баз розподілу, виявляються недостатньо точними для цілей оцінки реальної інвестиційної частини освітніх витрат [10, с. 133, 137], оскільки не враховують якісні відмінності у ресурсоспоживанні різними освітніми програмами та не відображають реальну залежність між споживанням ресурсів та формуванням людського капіталу. Застосування більш досконалих методів калькулювання, зокрема, функціонально-вартісного аналізу, дозволило б підвищити точність визначення інвестиційної частини витрат, проте вимагає значних організаційних зусиль та інвестицій у розвиток обліково-аналітичних систем, що є проблематичним в умовах хронічного недофінансування вітчизняних університетів. Особливої складності набуває проблема міжчасового розподілу інвестиційних витрат між періодами отримання економічних вигод від сформованого людського капіталу. Якщо у випадку з матеріальними активами механізм амортизації забезпечує відносно адекватний розподіл первинних витрат на придбання активу між періодами його використання [7, с. 222], то для людського капіталу аналогічний механізм відсутній через неможливість юридичного контролю освітнього закладу над випускником після завершення навчання. Економічні вигоди від інвестицій у вищу освіту реалізуються здебільшого на рівні індивіда через підвищення його конкурентоспроможності на ринку праці та зростання доходів, на рівні роботодавців – через підвищення продуктивності праці найманих працівників, а на суспільному рівні – через прискорення економічного зростання, технологічний прогрес та посилення соціальної згуртованості. Така дисперсія вигод між різними бенефіціарами освітніх інвестицій ускладнює встановлення прямого зв'язку між витратами конкретного закладу вищої освіти та результатами його діяльності, вимірними в економічних термінах.

Традиційні підходи до економічного аналізу діяльності ЗВО, сформовані в парадигмі бюджетних установ, орієнтуються переважно на оцінку повноти та своєчасності освоєння виділених бюджетних асигнувань, а також на аналіз дотримання встановлених нормативів ресурсоспоживання. Така аналітична методологія принципово непридатна для оцінки ефективності освітніх інвестицій у контексті теорії людського капіталу, оскільки фокусується на вхідних параметрах процесу та дотриманні формальних процедур, залишаючи поза увагою кінцеві результати у вигляді приросту продуктивних здібностей випускників та їх капіталізації у професійній діяльності. Одним з кроків стало впровадження формульного підходу розподілу фінансування між ЗВО, який передбачає, як задекларовано, врахування окремих показників діяльності ЗВО при визначенні обсягів фінансування. Одним із таких показників, які враховують у формулі, є показник, що опосередковано відображає результативність працевлаштування випускників ЗВО. Базою для визначення цього показника є статистичні дані щодо відсотка працевлаштованих випускників. Однак, слід зауважити, що факт працевлаштування повною мірою не може забезпечити оцінювання ефективності інвестицій у вищу освіту, професійного рівня випускника, його здібностей тощо. Формування адекватної системи аналітичного забезпечення вимагає кардинального зміщення фокуса з процесу на результат, що передбачає розробку методик оцінювання

довгострокового впливу освіти на економічні показники діяльності випускників та суспільства в цілому. Методологічною основою для такого аналізу може слугувати концепція норми віддачі від освіти, розроблена в рамках теорії людського капіталу та широко використовується в емпіричних дослідженнях економістів освіти. Ця методика передбачає порівняння дисконтованої вартості додаткових доходів, отриманих індивідом протягом життя завдяки здобуттю вищої освіти, з повними витратами на навчання, включаючи як прямі витрати, так і альтернативні витрати у вигляді втраченого заробітку в період навчання [1, с. 20]. Проте практичне застосування цього підходу для цілей аналізу ефективності конкретного закладу вищої освіти стикається з численними методологічними викликами, пов'язаними з необхідністю ізолювання ефекту навчання у конкретному університеті від впливу множини інших факторів, що детермінують життєві досягнення випускників, включаючи їх вроджені здібності, соціальний капітал сім'ї, особистісні якості тощо.

Альтернативним напрямом аналітичного забезпечення є розробка систем індикаторів якості освіти, що відображають різні аспекти формування людського капіталу здобувачів освіти: від засвоєння теоретичних знань та формування професійних компетентностей до розвитку soft skills та формування ціннісних орієнтацій. Складність полягає у необхідності балансування між множинністю показників, здатних відобразити багатовимірність [9, с. 76] поняття людського капіталу, та потребою у збереженні аналітичної системи досить компактною та зрозумілою для різних груп користувачів. Особливо проблематичним виявляється питання агрегування якісно різнорідних індикаторів в узагальнювальні показники ефективності освітніх інвестицій, що вимагає розробки складних систем вагових коефіцієнтів, які неминує містити значну частку суб'єктивізму та можуть стати об'єктом маніпулювання з боку зацікавлених сторін.

Сучасні інформаційні технології теоретично відкривають принципово нові можливості для формування інтегрованих систем обліку та аналізу людського капіталу, здатних акумулювати величезні обсяги структурованої та неструктурованої інформації про траєкторії навчання здобувачів, їх академічні досягнення, участь у науково-дослідній діяльності, позанавчальну активність та подальшу професійну кар'єру. Технології big data та машинного навчання дозволяють виявляти приховані закономірності між характеристиками освітнього процесу та довгостроковими результатами формування людського капіталу, що створює підґрунтя для більш обґрунтованого прийняття управлінських рішень щодо оптимізації структури освітніх інвестицій. Проте практична реалізація цього потенціалу стикається з численними перешкодами як технічного, так і етичного характеру. Переважна більшість наявних інформаційних систем ЗВО характеризується високим рівнем фрагментарності, коли різні аспекти освітньої діяльності обліковуються у відокремлених базах даних без належної інтеграції та можливості комплексного аналізу. Система бухгалтерського обліку фіксує фінансові витрати [7, с. 124] на навчальний процес, електронні деканати містять інформацію про академічні досягнення здобувачів, системи управління навчанням акумулюють дані про освітню

активність у цифровому середовищі, а служби працевлаштування відстежують кар'єрні траєкторії випускників. Відсутність єдиного інформаційного простору та стандартизованих протоколів обміну даними між цими системами унеможлиблює формування цілісної картини процесу формування людського капіталу та оцінку ефективності освітніх інвестицій на всіх етапах життєвого циклу здобувачів освіти.

Не менш значущими є етичні виклики, пов'язані зі збором, зберіганням та використанням персональних даних здобувачів та випускників для цілей оцінки ефективності освітніх інвестицій. Сучасне законодавство про захист персональних даних встановлює жорсткі обмеження на обробку інформації про приватне життя громадян, включаючи дані про освіту, працевлаштування та доходи, що створює правові бар'єри для створення комплексних систем моніторингу довгострокових результатів формування людського капіталу. Пошук балансу між потребами аналітичного забезпечення управління освітніми інвестиціями та необхідністю захисту [11, с. 155] приватності індивідів вимагає розробки досконалих правових механізмів регулювання доступу до інформації та її використання, а також упровадження технологій анонімізації даних, здатних забезпечити статистичну репрезентативність результатів аналізу без розкриття інформації про конкретних осіб.

Визнання людського капіталу як ключового фактора економічного зростання в умовах постіндустріальної економіки актуалізує питання його відображення не лише на мікрорівні окремих закладів освіти, але й у системі національних рахунків як елементу багатства нації. Традиційна методологія системи національних рахунків, кодифікована міжнародними стандартами статистики, розглядає видатки на освіту як кінцеве споживання, що зменшує обсяг ресурсів, доступних для інвестування у фізичний капітал [13, с. 282]. Така інтерпретація принципово суперечить економічній природі освітніх витрат як інвестицій, що формують запас людського капіталу та генерують віддачу протягом тривалого періоду. Ігнорування людського капіталу в національних рахунках призводить до систематичного недооцінювання реального багатства економіки та спотворює показники норми національних заощаджень, що впливає на макроекономічну політику держави.

Спроби інкорпорації людського капіталу до системи національних рахунків, що періодично здійснюються статистичними службами окремих країн та міжнародними організаціями, стикаються з фундаментальними методологічними проблемами оцінювання вартості накопиченого запасу людського капіталу на національному рівні. Існують два основні підходи до такого оцінювання [12]: метод капіталізації доходів, що базується на дисконтуванні майбутніх додаткових доходів, які індивіди отримують завдяки освіті, та витратний метод, що підсумовує всі інвестиції в освіту з урахуванням їх знецінення внаслідок морального старіння знань та фізичного старіння носіїв капіталу. Обидва підходи містять значну частку умовності та вимагають прийняття численних припущень щодо норми дисконтування, темпів морального старіння знань, профілю доходів протягом життя, що робить результати оцінювання високочутливими до вибору параметрів моделі.

Незалежно від методологічних складнощів, включення людського капіталу до системи національних рахунків мало б важливі практичні наслідки для обґрунтування державної політики у сфері освіти [16]. Зокрема, це дозволило б коректно оцінювати норму національних заощаджень з урахуванням інвестицій у людський капітал, що особливо актуально для країн, що розвиваються, де високі видатки на освіту можуть створювати хибну ілюзію низької схильності до заощадження. Крім того, відображення людського капіталу у складі національного багатства дозволило б більш збалансовано оцінювати траєкторію сталого розвитку економіки, враховуючи не лише зміни у запасах фізичного та природного капіталу, але й динаміку людського капіталу як критично важливого ресурсу постіндустріального суспільства.

Кількісна оцінка обсягу інвестицій у вищу освіту, хоча й супроводжується певними методологічними труднощами, є принципово можливою на основі узагальнення даних бухгалтерського обліку витрат освітніх закладів та приватних видатків стейкхолдерів на здобуття освіти. Значно складнішою виявляється проблема оцінювання якості сформованого людського капіталу, що не зводиться до простої кількості років навчання або обсягу засвоєної інформації, а передбачає оцінку здатності індивіда ефективно застосовувати набуті знання та компетентності для вирішення практичних завдань у професійній діяльності [16]. Якість людського капіталу детермінується складною сукупністю факторів, що включають не лише когнітивні здібності та професійні компетентності, але й некогнітивні навички, мотиваційні характеристики, здатність до навчання впродовж життя та адаптації до змін, що ускладнює розробку універсальних методик її вимірювання.

Міжнародні порівняльні дослідження якості освіти, зокрема PISA, TIMSS та інші, запропонували певні інструменти стандартизованого оцінювання компетентностей учнів у різних країнах, проте їх фокус на загальній середній освіті залишає відкритим питання вимірювання якості вищої освіти та сформованого нею людського капіталу. Спроби розробки аналогічних інструментів для вищої освіти, зокрема проєкт ANELO під егідою ОЕСР [14, 15], зіткнулися з принциповими методологічними труднощами, пов'язаними з високою диверсифікацією напрямів підготовки у вищій школі та неможливістю створення універсальних тестів, здатних адекватно оцінити компетентності випускників різних спеціальностей. Це зумовлює необхідність розробки галузево-специфічних інструментів оцінювання, що значно ускладнює міжнародні порівняння та підвищує витрати на проведення оцінювальних процедур.

Альтернативним підходом до оцінки якості людського капіталу є використання непрямих індикаторів, що відображають результати його реалізації у професійній діяльності випускників. Такими індикаторами можуть слугувати рівень працевлаштування за фахом, швидкість кар'єрного зростання, рівень заробітної плати порівняно з випускниками інших закладів, оцінки роботодавців щодо готовності випускників до виконання професійних обов'язків, внесок в інноваційну діяльність підприємств тощо. Проте

інтерпретація цих показників вимагає обережності, оскільки вони відображають не лише якість освіти у конкретному університеті, але й множину інших чинників, включаючи загальний стан економіки, структуру ринку праці, соціальний капітал випускників та їх вроджені здібності, що існували ще до вступу до закладу вищої освіти.

Формування дієвої системи обліково-аналітичного забезпечення інвестицій у вищу освіту вимагає не лише методологічних інновацій у сфері обліку та аналізу, але й створення відповідного інституційного середовища, здатного забезпечити впровадження нових підходів у практику управління освітніми закладами. Ключовою інституційною передумовою є надання ЗВО достатнього рівня автономії у прийнятті фінансово-господарських рішень, що дозволило б їм гнучко адаптувати системи обліку та звітності до специфічних потреб управління та інформаційних запитів різних груп стейкхолдерів. Надмірна регламентація облікових процедур централізованими нормативними актами, характерна для вітчизняної практики, стримує інновації у сфері обліково-аналітичного забезпечення та консервує застарілі підходи, орієнтовані переважно на контрольні функції державних органів.

Не менш важливою є проблема формування належних стимулів для керівництва та персоналу ЗВО щодо інвестування зусиль у розвиток систем обліку людського капіталу. Відсутність чітких механізмів зв'язку між результатами діяльності університетів, вимірними в термінах формування людського капіталу [6, с. 50], та обсягами їх фінансування знижує мотивацію до впровадження складних та ресурсомістких систем моніторингу довгострокових ефектів освітніх інвестицій. Перехід від кошторисного принципу фінансування до моделі орієнтованого на результат бюджетування, де значна частина державного фінансування розподіляється на основі показників якості та ефективності діяльності університетів, міг би створити дієві стимули для розвитку обліково-аналітичних систем, здатних продемонструвати внесок закладу у формування людського капіталу нації.

Окрему увагу заслуговує питання розвитку професійних компетентностей фахівців, відповідальних за ведення обліку та аналізу в закладах вищої освіти. Традиційна система підготовки бухгалтерів орієнтована переважно на формування навичок ведення фінансового обліку відповідно до нормативних вимог та складання регуляторної звітності. Натомість облік людського капіталу вимагає якісно інших компетентностей, що поєднують розуміння економічної теорії людського капіталу, володіння методами статистичного аналізу та економетричного моделювання, навички роботи з великими масивами даних та здатність до стратегічного мислення. Формування таких міждисциплінарних компетентностей вимагає суттєвого оновлення освітніх програм підготовки фахівців з обліку та аналізу з урахуванням специфіки освітньої галузі та викликів економіки знань. Системність обліково-аналітичного забезпечення інвестицій у вищу освіту зумовлює необхідність розгляду його не лише як внутрішнього інструмента ЗВО, а як елемента інституційної взаємодії між ключовими суб'єктами фінансово-освітнього процесу. Узагальнена модель такої взаємодії наведена на рис. 1.

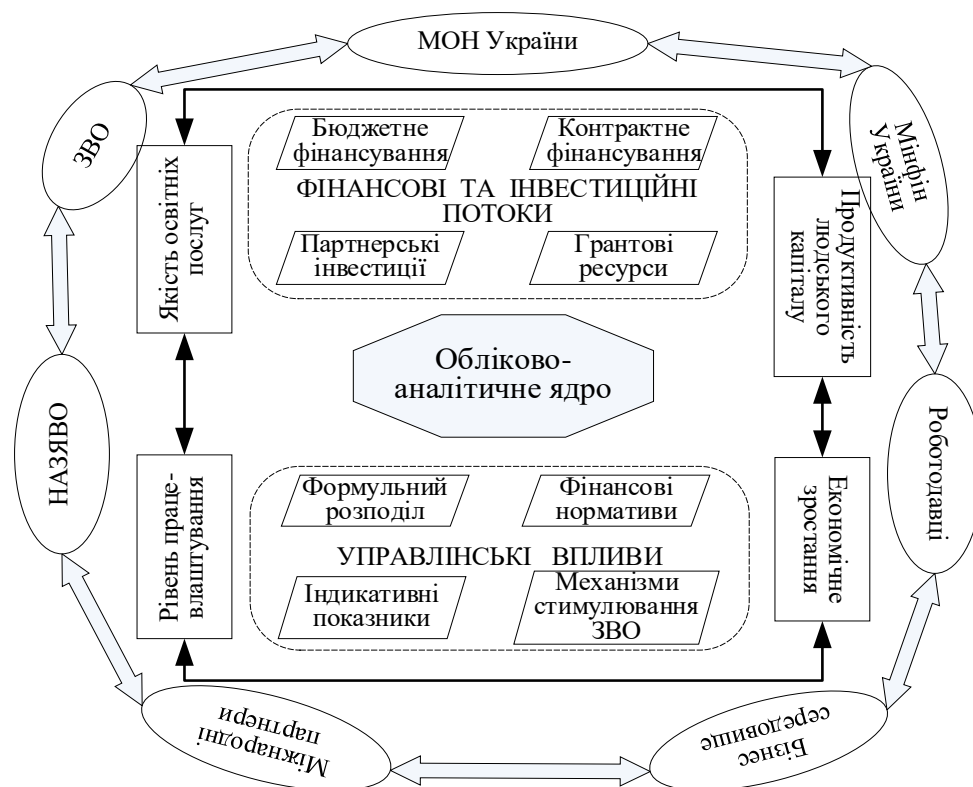

Рис. 1. Модель інституційної взаємодії у сфері інвестування у вищу освіту

Джерело: авторська розробка

Наведена модель відображає багаторівневу архітектуру інституційної взаємодії у сфері інвестування у вищу освіту, в якій центральне місце посідає обліково-аналітичне ядро як інтегратор фінансових, управлінських та інформаційних потоків. Схема демонструє узгоджений рух бюджетних, контрактних, партнерських і грантових ресурсів, їх аналітичну трансформацію та подальший управлінський вплив через систему нормативів, індикаторів і механізмів стимулювання ЗВО. Водночас відображено зворотні контури взаємодії з ринком праці, домогосподарствами, міжнародними партнерами та органами державного управління, що забезпечує формування комплексного соціально-економічного ефекту та відтворення людського капіталу. Модель дозволяє конкретизувати механізми координації фінансових потоків та аналітичних даних між суб'єктами інвестування у вищу освіту, що створює методологічні передумови для прийняття узгоджених управлінських рішень на рівні як державних органів, так і ЗВО. Аналітична цінність моделі реалізується не на рівні формального відображення взаємодій, а у здатності бути використаною як основа для прийняття конкретних управлінських рішень та формування практичних механізмів регулювання фінансових потоків у сфері вищої освіти.

Концептуальні положення набувають реального практичного змісту лише за умови їх трансформації у конкретні управлінські рішення та інструменти регулювання фінансових потоків у системі вищої освіти. Запропоновані у дослідженні підходи до формування обліково-аналітичного забезпечення

інвестицій у вищу освіту мають безпосередні прикладні наслідки як для системи управління ЗВО, так і для органів публічної влади, відповідальних за реалізацію державної політики у сфері фінансування освіти. Для ЗВО впровадження розширених аналітичних інструментів оцінювання інвестицій у людський капітал спрямовано на створення можливостей для підвищення обґрунтованості внутрішнього бюджетування, оптимізації структури витрат за освітніми програмами та формування стратегічно вивірених рішень щодо розвитку кадрового потенціалу, матеріально-технічної бази й освітніх технологій. У практичній площині це дозволяє перейти від формального контролю використання ресурсів до управління освітніми інвестиціями як довгостроковими активами, спроможними генерувати соціально-економічну віддачу.

Для центральних органів виконавчої влади у сфері освіти й фінансів, зокрема, для Міністерства освіти і науки України, результати дослідження є підґрунтям для вдосконалення методології формульного розподілу бюджетних ресурсів між закладами вищої освіти. Використання системно сформованих обліково-аналітичних даних про структуру витрат, результати підготовки здобувачів та ефекти інвестицій у людський капітал дозволяє підвищити об'єктивність фінансових нормативів, скоригувати індикативні показники фінансування з урахуванням галузевої та регіональної специфіки, а також мінімізувати ризики неефективного перерозподілу бюджетних коштів. У цьому контексті обліково-аналітичне забезпечення набуває функції не лише інструмента звітності, а й елемента механізму державного регулювання інвестиційних процесів у вищій освіті.

Управлінські рішення, що можуть бути прийняті на основі запропонованих підходів, охоплюють широкий спектр стратегічних та тактичних дій. Зокрема, йдеться про перегляд підходів до формування вартості підготовки за спеціальностями з урахуванням довгострокової віддачі інвестицій, оптимізацію структури фінансування освітніх програм, запровадження диференційованих моделей внутрішнього перерозподілу ресурсів між структурними підрозділами, а також удосконалення системи мотивації науково-педагогічних працівників з урахуванням їх внеску у формування людського капіталу. На основі аналітичної інформації про результати освітніх інвестицій можливе прийняття рішень щодо коригування ліцензійних обсягів, відкриття або згортання окремих освітніх програм, посилення освіто-орієнтованої інноваційної діяльності та розвитку партнерських форм фінансування.

Таким чином, імплементація результатів дослідження сприяє формуванню інституційно узгодженої системи управління інвестиціями у вищу освіту, у межах якої обліково-аналітичне забезпечення виконує не лише фіксаційно-контрольну, а й стратегічно орієнтовану функцію. Це створює передумови для підвищення ефективності використання публічних і приватних ресурсів, посилення фінансової відповідальності учасників освітнього процесу та забезпечення стійкого відтворення людського капіталу, як ключового чинника довгострокового економічного розвитку. Наведені прикладні аспекти

підтверджують, що обліково-аналітичне забезпечення інвестицій у вищу освіту слід розглядати не лише як інструмент внутрішнього обліку, а як складник системи публічного управління розвитком людського капіталу. Запропонований підхід до обліково-аналітичного забезпечення інвестицій у вищу освіту дозволяє перейти від фрагментарного аналізу освітніх витрат до системного оцінювання їхнього впливу на формування людського капіталу та макроекономічну стійкість в умовах глобальних загроз.

Висновки. У процесі дослідження обґрунтовано, що обліково-аналітичне забезпечення інвестицій у вищу освіту в умовах розвитку економіки знань набуває визначального значення як інституційний інструмент узгодження фінансових потоків, управлінських впливів та довгострокових соціально-економічних результатів. Домінування витратної логіки у фінансуванні та обліковому відображенні освітніх процесів не відповідає інвестиційній природі освітніх витрат у контексті теорії людського капіталу, що зумовлює необхідність переорієнтації обліково-аналітичних підходів на орієнтовану на результат парадигму. Доведено, що інтеграція облікової та аналітичної підсистем у межах єдиного інституційного контуру забезпечує можливість переходу від формального контролю використання ресурсів до стратегічного управління інвестиціями у людський капітал. Узагальнено, що ефективність інвестування у вищу освіту значною мірою визначається узгодженістю інституційних інтересів, прозорістю обліково-аналітичних процедур і здатністю системи відображати не лише поточні витрати, а й довгострокові соціально-економічні ефекти.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язувати з розробленням прикладних методик кількісного оцінювання віддачі від інвестицій у людський капітал на основі інтегрованих обліково-аналітичних даних, а також із формуванням моделей міжчасового вимірювання результативності освітніх інвестицій. Окремого наукового опрацювання потребують питання адаптації обліково-аналітичного інструментарію до умов цифрової трансформації вищої освіти, використання великих даних та інтелектуальних аналітичних систем у процесі управління фінансуванням освітніх програм. Перспективним напрямом вбачаємо дослідження інституційних механізмів гармонізації державного та приватного інвестування у сфері вищої освіти з урахуванням галузевої, регіональної та соціально-економічної специфіки відтворення людського капіталу.

Список використаних джерел

1. Брюховецька Н.Ю., Іваненко Л.В. Оцінювання людського капіталу та доданої вартості підприємств: теорія та практика: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2020. 184 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/monohrafiya_briukhovetskaia_yvanenko_2020_compressed.pdf (дата звернення: 20.01.2026).
2. Вонберг Т., Дмитрук С., Штільгойз О. Інвестування в людський капітал: трансформація та розвиток. *Підприємництво та інновації*. 2024. № 30. С. 7–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/30.1>

3. Дороніна Т.О., Побоча Т.Д. Людський капітал як стратегічний ресурс вищої освіти: інвестиційна політика ЗВО. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 7 (13). С. 487–498. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-487-498](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-487-498)
4. Коваль Н.О. Концептуальні підходи до інвестування в людський капітал як фактор зростання конкурентоспроможності національної економіки. *Modern Economics*. 2018. № 10. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V10\(2018\)-0](https://doi.org/10.31521/modecon.V10(2018)-0) URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/conceptual-approaches-to-investing-in-human-capital/> (дата звернення: 20.01.2026).
5. Пилипенко Ю.І., Швець А.С. Людський капітал: сутність та фактори розвитку. *Економічний вісник*. 2023. №2 С. 15-21 DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/82.015>
6. Покинъчереда В. В. Інвестиції в людський капітал: проблеми облікового відображення *Облік і фінанси*. 2018. № 2. С. 47-53.
7. Розвиток обліково-аналітичного забезпечення системи менеджменту підприємств : колективна монографія / За ред. проф. Куцика П.О. та проф. Пилипенка Л.М. Львів: Растр-7, 2019. 309 с. URL: <https://oaz.conf.lviv.ua/wp-content/uploads/2019/10/Mono-Conf-4MOAZSMP-2019.pdf> (дата звернення: 20.01.2026).
8. Рядинська І. А. Освіта як фактор формування людського капіталу та економічного зростання. *Бізнес Інформ*. 2022. №3. С. 33–37. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-3-33-37>
9. Сіренко К.В., Мазур М.В. Підходи до статистичного аналізу інвестицій в людський капітал в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2021. № 4 (296). С. 73–77. DOI: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2021-296-4-11>
10. Скібіцький О.М., Липчанський В.О. Інвестування людського капіталу: освітній ракурс. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2020. Вип. 4 (37) С. 130–144 DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.4\(37\).130-144](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.4(37).130-144)
11. Харчук Ю.Ю. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки закладів вищої освіти України у контексті теорії обмежень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал*. 2019. № 15 (43). С. 153–160.
12. Human Capital Theory. URL: <https://www.healthassured.org/blog/human-capital-theory/> (дата звернення: 21.01.2026).
13. Kichurchak M. Factors of budgetary funding for higher education in the european countries in the context of sustainable and human development: experience for Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2022. Vol. 2 (43). DOI: 10.55643/fcaptp.2.43.2022.3540
14. OECD. On the Edge: Securing a Sustainable Future for Higher Education. *OECD Education Working Papers*. 2007. № 7. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/220180871707>
15. OECD. The Financial Sustainability of Higher Education. Insights from Policy in OECD Countries. Higher Education, OECD Publishing, Paris. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1787/f544ccfe-en>

16. Chakrabarti R., Gorton N., Lovenheim M.F. State Investment in Higher Education: Effects on Human Capital Formation, Student Debt, and Long-Term Financial Outcomes of Students. *Federal Reserve Bank of New York Staff Reports*. 2020. № 941. URL: https://www.newyorkfed.org/research/staff_reports/sr941

References

1. Briukhovetska, N.Yu., & Ivanenko, L.V. (2020). *Otsiniuvannia liudskoho kapitalu ta dodanoi vartosti pidpriemstv: teoriia ta praktyka [Assessment of human capital and enterprise value added: Theory and practice]*. Kyiv: Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut ekonomiky promyslovosti. Retrieved from: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/monohrafiya_briukhovetskaia_yvanenko_2020_compressed.pdf [in Ukrainian].

2. Vonberh, T., Dmytruk, S., & Shtilhoiz, O. (2024). Investuvannia v liudskyy kapital: transformatsiia ta rozvytok [Investment in human capital: Transformation and development]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii – Entrepreneurship and Innovation*, 30, 7–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/30.1> [in Ukrainian].

3. Doronina, T.O., & Pobocho, T.D. (2023). Liudskyy kapital yak stratehichnyi resurs vyshchoi osvity: investytsiina polityka ZVO [Human capital as a strategic resource of higher education: Investment policy of higher education institutions]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education*, 7 (13), 487–498. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-487-498](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-487-498) [in Ukrainian].

4. Koval, N.O. (2018). Kontseptualni pidkhody do investuvannia v liudskyy kapital yak faktor zrostannia konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky [Conceptual approaches to investing in human capital as a factor of increasing national economy competitiveness]. *Modern Economics*, 10. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V10\(2018\)-0](https://doi.org/10.31521/modecon.V10(2018)-0) [in Ukrainian].

5. Pylypenko, Yu.I., & Shvets, A.S. (2023). Liudskyy kapital: sutnist ta faktory rozvytku [Human capital: Essence and development factors]. *Ekonomichnyi visnyk – Economic Bulletin*, 2, 15–21. <https://doi.org/10.33271/ebdut/82.015> [in Ukrainian].

6. Pokynchereda, V.V. (2018). Investytsii v liudskyy kapital: problemy oblikovoho vidobrazhennia [Investments in human capital: Problems of accounting recognition]. *Oblik i finansy – Accounting and Finance*, 2, 47–53 [in Ukrainian].

7. Kutsyk, P.O., & Pylypenko, L.M. (Eds.). (2019). *Rozvytok oblikovo-analitychnoho zabezpechennia systemy menezhmentu pidpriemstv [Development of accounting and analytical support of enterprise management systems]*. Lviv : Rastr-7. Retrieved from: <https://oaz.conf.lviv.ua/wp-content/uploads/2019/10/Mono-Conf-4MOAZSMP-2019.pdf> [in Ukrainian].

8. Riadynska, I.A. (2022). Osvita yak faktor formuvannia liudskoho kapitalu ta ekonomichnoho zrostannia [Education as a factor of human capital formation and economic growth]. *Biznes Inform – Business Inform*, 3, 33–37. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-3-33-37> [in Ukrainian].

9. Sirenko, K.V., & Mazur, M.V. (2021). Pidkhody do statystychnoho analizu investytsii v liudskyy kapital v Ukraini [Approaches to statistical analysis of investments in human capital in Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytskyi National*

University. Series: *Economic Sciences*, 4 (296), 73–77.
DOI: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2021-296-4-11> [in Ukrainian].

10. Skibitskyi, O.M., & Lypchanskyi, V.O. (2020). Investuvannya liudskoho kapitalu: osvittii rakurs [Investment in human capital: Educational perspective]. *Tsentrálnoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky – Central Ukrainian Scientific Bulletin. Economic Sciences*, 4(37), 130–144. [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.4\(37\).130-144](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.4(37).130-144) [in Ukrainian].

11. Kharchuk, Yu.Yu. (2019). Oblikovo-analitychne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy u konteksti teorii obmezhen [Accounting and analytical support of economic security of higher education institutions of Ukraine in the context of the theory of constraints]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Ekonomika» – Scientific Notes of the National University «Ostroh Academy». Series «Economics»*, 15 (43), 153–160. Retrieved from: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8068/1/26.pdf> [in Ukrainian].

12. Human Capital Theory. (n.d.). *healthassured.org*. Retrieved from: <https://www.healthassured.org/blog/human-capital-theory/> [in English].

13. Kichurchak, M. (2022). Factors of budgetary funding for higher education in the European countries in the context of sustainable and human development: Experience for Ukraine. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2 (43). DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3540> [in English].

14. OECD (2007). On the edge: Securing a sustainable future for higher education. *OECD Education Working Papers*, 7. DOI: <https://doi.org/10.1787/220180871707> [in English].

15. OECD. (2025). *The financial sustainability of higher education: Insights from policy in OECD countries*. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/f544ccfe-en> [in English].

16. Chakrabarti, R., Gorton, N., & Lovenheim, M.F. (2020). State investment in higher education: Effects on human capital formation, student debt, and long-term financial outcomes of students. *Federal Reserve Bank of New York*, 941. *newyorkfed.org*. Retrieved from: https://www.newyorkfed.org/research/staff_reports/sr941 [in English].

Відомості про автора

ПИСАРЧУК Оксана Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і бізнес-консалтингу, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (61168, м. Харків, пр. Науки, 9А, e-mail: oksana.pysarchuk@hneu.net, <https://orcid.org/0000-0001-6674-9223>).

PYSARCHUK Oksana – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Business Consulting, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (61168 Kharkiv, Nauky Avenue, 9A, e-mail: oksana.pysarchuk@hneu.net, <https://orcid.org/0000-0001-6674-9223>).

Надходження статті 26.01.2026.

Прийнято 10.02.2026.

Опубліковано 17.04.2026.